

darulfunun ilahiyat

Başvuru: 30.08.2022

Kabul: 03.10.2022

Online Yayın: 21.11.2022

KİTAP DEĞERLENDİRMESİ / BOOK REVIEW

Tuba E. Baydar'ın “Bu Can Kimin?” Adlı Eserinin Değerlendirmesi

A Review of “Bu Can Kimin?” Written by Tuba E. Baydar

Tuba Erkoç Baydar. *Bu Can Kimin?* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2021, 369 sayfa). ISBN: 978-605-326-494-1

Rıdvan Sarıkaya

Anahtar Kelimeler

Biyoetik, Fıkıh, Ötanazi, Ölüm, Otonomi

Keywords

Bioethics, Fiqh, Euthanasia, Death, Autonomy

Batı’da teknolojinin gelişmesi, tıbbî imkanların da fazlaşmasıyla, etik tartışmalar gündeme getirmiştir. İslam dünyasında da insanoğlunun karşı karşıya bulunduğu hayattan memâta birçok sağlık meselesinde fıkıh külliyatında bulamayacağımız soru ve problemler ortaya çıkmıştır. Son yıllarda bu meselelerle ilgili olarak “biyofıkıh” kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Bu alanda önce mesâil ortaya konulmuş ardından bu meselelerin çözümü için ilk adımlar atılmaya başlanmıştır. Türkiye’de bu alanın öncülerinden biri, çalışmamızda değerlendireceğimiz “Bu Can Kimin?” başlıklı kitabın yazarı, Dr. Tuba Erkoç Baydar’dır. Aslında elimizdeki eser Baydar’ın doktora tezinin kitaplaştırılmış halidir. Kitabın hedefi, ötanazi ve terminal dönemde tedavinin esirgenmesi ile bağlantılı olarak etik ve İslâmî açıdan ortaya çıkan problemleri incelemektir. Biz bu çalışmamızda kısaca kitabın muhtevasını özetleyip, kitabın amacına uygun kaleme alınıp alınmadığını, üslubu, yöntemi ve mantıksal tutarlılığı üzerinde durmayı hedefliyoruz.

Eserin giriş kısmında konunun tanıtımı, amacı, özeti, önemi, yöntem ve kapsamı, handikapları ve kullanılan kaynaklar ele alınmış, böylece ideal bir giriş bölümü sunulmuştur.

* **Sorumlu Yazar:** Rıdvan Sarıkaya (Yüksek Lisans Öğrencisi), İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye. E-posta: ridvans@ogr.iu.edu.tr ORCID: 0000-0002-1531-6257

Atf: Sarıkaya, Rıdvan. Tuba E. Baydar’ın “Bu Can Kimin?” Adlı Eserinin Değerlendirmesi. *darulfunun ilahiyat* 33, 2 (2022): 625–631. <https://doi.org/10.26650/di.2022.33.2.1218066>

Ele aldığımız eserin ilk bölümü ötanaziye dair temel çerçeve ve İslam dışındaki semâvî dinlerin yaklaşımını konu edinmektedir. Bu başlığın altında ötanazinin mahiyeti, çeşitleri ve tarihi incelenmekte; semavi dinlerden Yahudilik ve Hristiyanlığın yaklaşımlarına yer verilmektedir.

İkinci bölüm ötanaziye dair temel tartışma konuları olan insanın mahiyetini, onur kavramını ve hayata dair farklı perspektifleri incelemektedir. Dahası ölüm ve mutlak özgürlük mefhumları ile ötanazi taraftarlarının ve karşıtlarının argümanları bu bölümde detaylıca tartışılmaktadır.

Bir sonraki bölüm aktif ve pasif ötanazi suçlarının İslam hukuku açısından maddî ve manevî unsurlarıyla değerlendirmesini içermektedir.¹ Buradaki tartışmanın asıl maksadı sorumlu ve cezalandırılacak olan kişinin ya da kişilerin, diyânî ve kazâî durumlarını ortaya koymaktır.

Son bölümdeyse tedavinin reddi bilhassa ıztırar, maraz-ı mevt ve sekerât-ı mevt bağlamında tartışılmakta, klasik dönem fukahâsının tedaviye yaklaşımları değerlendirilmektedir. Öne çıkan hususlardan biri, klasik dönemde fukahâyı etkileyen tıbbî imkanların günümüz şartlarında değiştiğidir. Dolayısıyla tedavinin esirgenebilirliği her dönem yeni imkân ve tespitlerin ışığında tekrar incelenmelidir. Sonuç olarak belirli şartlar altında beyhude tedavilerin esirgenebileceği neticesine varılmaktadır.

Kitap hem yöntem itibariyle hem de modern tıbbın tikel bir problemini fikhî perspektifle değerlendirmiş olması açısından nadir örneklerden birisidir. Bilhassa tarihî, etik, fenbilimsel ve dînî açıları bir arada değerlendirmesi bakımından kıymetli bir yere sahiptir. Günümüze hitap etmesi ve güncel teknolojik imkanlar üzerinden yazılmış olması açısından kitabın muteber bir kaynak olabileceği kanaatindeyiz. Yönteminde öne çıkan bir husus kitabın klasik kaynakları illeti üzerinden sunmasıdır. Yani klasik kaynaklarda verilen hükümleri olduğu gibi almak yerine hükümlerin bağlı olduğu unsur ve şartlarını gözeterek günümüz şartlarına uygulayıp ahkâm bildiriminde bulunmaktadır.

Kitap dört ana bölümün altında çokça alt bölümden oluşmaktadır. İçindekiler kısmına bakıldığında başlıklandırmanın tutarlı bir çizgiye sahip olmadığı görülmektedir. Mesela ötanaziye dair temel çerçeve ile semâvî dinlerin yaklaşımını bir başlık altına koymak yerine, dinlerin yaklaşımını fikhî perspektiften önce ele almak daha uygun gözükmektedir. Ayrıca ötanaziye dair tartışmaları, semavî dinlerin yaklaşımını zikrettikten sonra ele almak biraz olağan dışı gözükmektedir.

1 İki türünde de sonuç İslam'ın "öldürmek kası" ile masum olan hiçbir canın öldürülmesine müsaade etmeyeceği yönündedir.

Kaynakların kullanımında bilhassa siyer ve İslam tarihi ile ilgili olayların aslı kaynaklardan referansla belirtilmesi önem arz etmektedir. Kitapta bazı hadiselerin klasik kaynaklardaki yerinin belirtilmemesi durumu söz konusudur. Bu bağlamda; olması gerektiğini düşündüğümüz bazı yerlerde referans bulamamış olmamız öne sürülmüş bir iddianın temelinin var olup olmadığını araştırarak okuyucuların işini zorlaştıracaktır. Mesela “İslam Hukuku’na göre bir kimsenin bedeni üzerinde herhangi bir tasarruf yapılmasında iznin alınması şart koşulmuştur.” iddiası referans göstermeden ortaya konulmuştur.²

Kitapta bölüm başlarında yöneme dair ayrıntılı sıralamalara yer verilmiştir. Bu açıdan yazarın, okuyucunun zihninde genel bir şema oluşturması çok faydalıdır. Böylece okurken zihin genel şemayı takip edebildiği için bağlantıları daha kolay bir biçimde anlayıp meseleden sapmayacaktır.³

Alt meselelerin ehemmiyetine değinilmesi de okuyucunun bağlamı tam kavrayabilmesi açısından destekleyici bir husustur. Yine konuların çözümlenmesiyle alakalı karşılaşılabilecek sorunlara yer yer değinilmiş, zorluklarından bahsedilmek suretiyle metodolojinin henüz tekamül süreci içerisinde olduğuna da işaret edilmiştir. Bu aşamada olunmasına rağmen belirtmek gerekir ki eserde tıp-fıkıh ilişkisi tahkim bağlamında gerçekten başarılı bir şekilde kurulmuş gözükmektedir. Yine, merkez kavramların tanımlanması ya da dipnotta açıklanması konuya uzak okuyucular açısından fayda sağlamaktadır. Baydar bir problemi yorumlamak için genel olarak şu yöntemi benimsemektedir: (1) Meselenin tanımlanması, (2) mesele hakkında etik açıdan görüşlerin dizilip müzakere edilmesi, (3) fikhî perspektifler ve (4) son olarak bütün tartışmalar ışığında problemin çözülmesi.

Yazar salt kronolojik anlatım yerine önemli kavramların dönem dönem farklı anlamlarını incelemiştir. Bu özellik, okuyucunun anakronizme düşmesine engel olmaktadır.⁴

Tartışma üslubu ile kaleme alınan kısımlar sadece iddia-itiraz şeklinde değildir. Bilakis itirazlara verilen cevaplara da yer verilmiştir, bu özelliğin eseri daha değerli kıldığı kanaatindeyiz.⁵ Tartışmalarda yazarın kendi değerlendirmelerine de yer vermesi eserin özgünlüğü bakımından kıymetlidir. Bazen de yazar karşıt görüşün temsilcilerinin iddialarını ortaya koyduktan sonra tutarsızlıklarını ya da düşünce akışında gözden kaçırmış oldukları noktaları doğrudan belirtmektedir.⁶

2 Bkz. Sayfa 229.

3 Örnek için bkz. s. 63.

4 Örnek için bkz. s. 38. Ötanazi kavramı, kelimedden hukuka ve hukukileşmesinden dünya gündemine girmesi şeklinde iki ayrı parametreyle değerlendirilmektedir.

5 Bkz. s. 145-146.

6 Bkz. s. 162.

Dinlerin ötanaziye bakış açıları incelenirken, yazar her yorumu ve her mezhebi zikretmek yerine önemli mezheplerin hakim görüşlerini ele almakla yetinmiştir. Bu tartışmalar, asıl konu ile okuyucunun ilişkisini koparmamak açısından önemli bir tercih gibi gözükmektedir.

Yazar, çağdaş okuyucuların algılarına şekil veren ve hayata bakış açılarını belirlemesi muhtemel paradigmalara dair önemli açıklamalara yer vermiştir.⁷ Bununla ilintili olarak “mutlak özgürlük”, “ölme hakkı” ve “yaşam kalitesi” gibi modern söylemleri savunan bazı ideolojiler kritik edilmiştir.

Takdir edilmesi gereken bir diğer husus; problemlerin nazarî olarak ele alındıktan sonra somutlaştırılması için farklı ülkelerin uygulamalarını incelemiş olması ve bazı ülkelerin farklı yasamalarının ve şartlarının ortaya konulmasıdır. Böylece “genel geçer adil bir ötanazi” uygulamasının pratikte karşılık bulmadığı ortaya konulmuştur. Mantıksal anlamda tanım yapanların hatalarını mantık ilminin yöntemiyle ortaya koymaktadır.⁸ Mesela s. 66-67’de kişi ve insan kavramları üzerine yürütülen tartışmada mantıksal anlamda doğru çıkarımlar bulunmakla kalmayıp konuyu getireceği noktaya taşıma biçimi dikkat çekicidir. Yazar, kendi savunacağı görüşü uygun bir zemine oturtmak için insan-kişi ayrımına dair tartışmalara yer vermiş, bu tartışmaların arasında değerlendirmede bulunduktan sonra bu çıkarımların üzerine kendi teorisini inşa etmiştir. Yazarın istidlâllerine en pürüzsüz örnek ise merhamet saikinin cinayeti cinayet olmaktan çıkarıp çıkarmayacağı ile ilgilidir.⁹ Öte yandan okuyucunun İslam düşüncesinde insanın mahiyeti ile ilişkili fikirlerini yanlış anlamasını engellemek için bilfiil ve bilkuvve ayrımına dikkat çekilmiştir. Baydar, İslam dünyasında insanın, Batı’nın bazı iddialarının aksine, insanlık vasfını bilfiil akledememesiyle kaybetmeyeceğini, “düşünen/akleden canlı” tanımının bilkuvve akletmek üzere kurulmuş bir tanım olduğunu zikreder.¹⁰

Yazarın ötanazinin konusu olan insan hayatının daha fazla hassasiyet gerektirmesini tekrar tekrar dile getirmiş olmasını önemli buluyoruz. Bu açıdan tekrar zaman kaybı olmak yerine, okuyucuyu bilinçlendirme anlamında bir etkiye sahip olacaktır.

Yazarın bazı yorumlarına katılmadığımızı da belirtmek isteriz: Mesela insanın “ahsen-i takvîm” üzere yaratılmış olduğunu ifade eden âyetten “insan”ın fizyolojik anlamda eşsiz bir yapıya sahip olduğu mu anlaşılmalıdır? Nitekim en azından insan kadar başka canlılarda da henüz çözümlenememiş duyu mekanizmalarından ve

7 Bkz. s. 62.

8 Bkz. s. 29.

9 Bkz. s. 111.

10 Bkz. s. 69.

mucizevi yaratılışlarından bahsetmek bize göre mümkün gözükmektedir. “Ahsen-i takvîm” kavramının daha fazla insanın ahlâkî düzeydeki potansiyelini ifade ettiği kanaatindeyiz.¹¹

Kitabın değerini arttıracak bir başka husus da yazarın yer yer pratik anlamda önemli teklif ve tavsiyelerde bulunmasıdır. Mesela ötanazinin önünü açmak yerine alternatif olarak insanın şanına yakışır bir biçimde ömrünün sonunu geçirebilmesi için önerilerde bulunması buna örnek olarak zikredilebilir.¹²

Yine yazarın İslâmî açıdan hayatın ve ölümün anlamlandırması gibi konularda kelimelerine başvurmuş olması gerekli olan bir yöntemdir. İslam geleneğinden küllî bir yaklaşımla ölümün anlamlandırması için fıkıh, kelimeler, felsefe ve tasavvuf ilimlerine başvurulmasını gerekli görmekteyiz, ki zaten yazar da eserinde bunu bu şekilde yapmış bulunmaktadır.¹³

Klasik kaynaklardan faydalanırken klasik dönemde fukahânın cinayet, ölüm ve ızdırar gibi kavramlarla bağlantılı olan tartışmalarına detaylıca yer vermektedir. Bu tartışmaları bu kadar ayrıntılı olarak sunma sebebiyse fikhî perspektiften bakmayı kolaylaştırmasıdır. Zira tartışmaların hangi ilkelerden yola çıkarak yürütüldüğünü görmek, hangi şartlara bağlı olarak belli başlı hükümlerin verildiğini saptamak günümüze dair hükümlere de ışık tutmaktadır.¹⁴

Baydar’ın fıkıh kaynaklarında yazılanları olduğu gibi kabul etmeyip, önce değerlendirmesi günümüz fıkıh çalışmaları açısından aydınlatıcıdır.¹⁵ Bu açıdan yazarın kritik bir bakışla meselelere yaklaştığını ifade edebiliriz.

Olumsuz gözükken bazı noktalara da değinmek gerekmektedir. Eserdeki dipnotlar bazen iki sayfa üzerinden sarkarak okuyucuyu yorabiliyor.¹⁶ Bu durum okumayı zorlaştırmaktadır. Bize göre, gerçekten önemliyse ya metin içinde yer verilmeli veya kısaltılmalı ya da çok gerekli değilse bu şekilde kullanılmamalıdır. Aksi takdirde okuyucunun odağı dağılmakta ve metni okurken akış bozulmaktadır.¹⁷

11 Bkz. s.71.

12 Bkz. s. 87; 333-334.

13 Örnek için bkz. s. 110, 152-153.

14 Ör. s. 133-135 “maraz-ı mevt”-terminal dönem benzetmesi.

15 Bkz. s. 169.

16 Örneğin 402 ve 405 numaralı dipnotlara bakılabilir.

17 Göze çarpan en uzun dipnotlar için bkz. s. 153, no. 443 ve 445; s. 288, no. 783; s. 301 no. 807; s. 304 no. 815; s. 316-317, no. 841-844.

Bir diğer husus, yazım hataları bağlamında yanlış yazılmış kelimeler,¹⁸ harflerin kaymış ya da tamamen eksik olması ve hatta bazı yerlerde anlamı tamamıyla tersine çevirecek şekilde anlam kaymasına uğramış olmasıdır.¹⁹ “Nitekim aç susuz bırakarak öldürmeler Hanefî mezhebinde **kasten öldürme** kapsamındadır.” şeklindeki ifade, aksi neticesine varılacak şekilde önceki sayfalar boyunca incelenip değerlendirilmiştir. Yine “Mezkûr aletler, kılıç gibi ölümün doğrudan sebebi **sayılmamakta** [...]” şeklinde varılan netice hatalıdır. Nitekim kılıç ölümün doğrudan sebebi sayılmaktadır. Yazarın bu hataların dikkatinden kaçmış olma ihtimalini düşündüğümüzü belirtmek isteriz, fakat sonraki baskı öncesinde mutlaka bu ifadelerin tashih edilmesi elzemdır.

Kritik edilmesi gereken bir diğer husus okuyucunun maruz kaldığı tekrarlardır. İçerik doğru olsa da bir kitapta bir tespitte vardıkdan sonra belki yeri geldiğinde o tespit kısaca hatırlatılabilir, fakat tartışma aşaması tekrarlanmamalıdır.²⁰ Yine kitapta önceden defaatle zikredilmiş bir hususun okuyucunun karşısına çıkması nadir olmayan bir durumdur. “İntihar edenin dünyevî açıdan herhangi bir cezaya muhatap olmaması, ötanazi ve ölme hakkını savunanların iddia ettiği gibi intiharın meşru görülmesinden dolayı değil cezaya muhatap olacak kişinin hayatta olmamasından kaynaklanır.” cümlesi de yine bu kabildendir. Bize göre kendi bölümünde bu neticeye varıldıktan sonra diğer bölümlerden bu gibi hususların tekrar yazılması okuma zevkini düşürmektedir. Yazarın yanlış anlamalara mahal vermeme gayretinden kaynaklı olduğunu düşündüğümüz bu tekrarlar okuyucunun okuma isteğini menfi yönde etkileyecektir.²¹

Sonuca bağlamak gerekirse elimizdeki bu eser bilhassa Türk-İslam dünyasında biyofikih perspektifiyle bu kapsamıyla bulunabilecek nadide eserlerdendir. Etik, İslam hukuku, kelim, tasavvuf, tıp, sosyoloji ve psikoloji alanları bu eserin içeriğini oluşturan alanlardan sadece birkaç tanesidir. Kitabın sadece teorik tartışmalara ve hüküm tespitiyle kalmayıp, pratikte ötanazi uygulamasına alternatifler sunması takdire şayandır.

Genel olarak dili anlaşılır ve alanla ilgili olan akademisyenler tarafından değerlendirilecek bir eser olarak karşımıza çıkmakla birlikte ilk baskısında bazı hatalar barındırmaktadır. İkinci baskıda bu sorunlar giderilirse alanda kaynaklık

18 Örneğin bazen “beyhude” bazen “beyhûde” kullanılmıştır.

19 Örnek için bkz. s. 178-179.

20 Mesela sayfa 189’un yarısından fazlası, sayfa 184-185’te yürütülmüş bir tartışmanın farklı cümle yapılarıyla tekrarlanmasından ibaret gözükmektedir.

21 Mesela s. 213 “kullanılan alet” kısmı kitapta daha önce geçmiştir. Yine “Tedavinin Reddi” başlığı altındakiler çoğunlukla önceki bölümlerde tartışılmıştır.

teşkil etmesi açısından pek kıymetli bir eser olacağı kesin gözükmektedir. Bilhassa tıp-fıkıh faaliyetlerini bir araya getirme konusunda örneklik teşkil etmesinin ileriki dönemde biyofıkıh çalışmalarına ışık tutacağını düşünmekteyiz.

